

EDWARD MATUSZAK
*Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie
w Poznaniu*

WSPÓŁPRACA OŚRODKÓW DORADZTWA ROLNICZEGO ZE SZKOŁAMI ROLNICZYMI

Modernizacja rolnictwa spowoduje generalnie zmniejszenie zatrudnienia w samej produkcji rolniczej. Zmianom tym powinny zatem towarzyszyć działania mające na celu tworzenie nowych miejsc pracy na wsi, niekoniecznie bezpośrednio związanych z produkcją rolniczą, przetwórstwem produktów rolnych czy rozwojem usług na rzecz rolnictwa. Wieś, zachowując swoje walory terenów wiejskich, musi rozwijać infrastrukturę i działalność właściwe dla terenów zurbanizowanych. Dużą rolę w przemianach na wsi i w rolnictwie będzie miało wykształcenie mieszkańców wsi. Szansę wygrania konkurencji na lokalnym rynku pracy będą miały osoby posiadające odpowiednie (konkurencyjne w danym środowisku) przygotowanie zawodowe. Takie szanse należałoby stworzyć młodzieży wiejskiej, która dotąd tradycyjnie kształci się w szkołach rolniczych, a następnie nie znajduje miejsca pracy na kurczącym się rynku pracy w rolnictwie. Przegrywa również konkurencję na pozarolniczym rynku pracy, gdyż zawodowe czy techniczne wykształcenie rolnicze nie jest konkurencyjne.

Według prognoz zawartych w „Koncepcji kształcenia młodzieży wiejskiej w szkołach średnich w obszarze rolnictwa i gospodarki żywnościowej” zapotrzebowanie na absolwentów średnich szkół rolniczych z wykształceniem rolniczym zmniejszy się do 2000 roku - a więc w okresie najbliższych 5-ciu lat - o około 40% w stosunku do liczby absolwentów kończących aktualnie szkoły rolnicze. W wartościach bezwzględnych oznaczałoby to zmniejszenie zapotrzebowania o około 20000 absolwentów rocznie.

Zmianom w szkolnictwie rolniczym nie powinna towarzyszyć atmosfera likwidacji *jedynych szkół dostępnych dla młodzieży wiejskiej*, w których młodzież ta może się kształcić. Wykształcenie rolnicze jest i będzie niezbędne dla tej młodzieży, która w przyszłości znajdzie pracę we własnym gospodarstwie lub otoczeniu rolnictwa (handlu produktami rolniczymi, zaopatrzeniu w środki do produkcji rolniczej, usługach, spółdzielczości rolniczej itp.). Dla pozostałej mło-

dzieży wiejskiej byłoby lepiej gdyby mogła zdobyć wykształcenie, które da jej większe szanse znalezienia pracy. Zmiany kierunków kształcenia w obecnych szkołach rolniczych powinny przebiegać w atmosferze poszukiwania bardziej korzystnych kierunków kształcenia dla młodzieży wiejskiej, równie dla nich dostępnych, jak obecne szkoły rolnicze.

Osobnym i bardzo ważnym zagadnieniem jest przygotowanie zawodowe przyszłej dwuzawodowej ludności wiejskiej. Rezultatem naturalnych zmian rozwojowych w rolnictwie będzie powstanie gospodarstw rolnych w pełni towarowych, dla których jedynym lub dominującym źródłem dochodu będą dochody z produkcji rolniczej oraz powstawanie licznej grupy rodzin wiejskich o mieszanych dochodach z gospodarstwa i spoza gospodarstwa czy wręcz spoza rolnictwa. Wśród nich można wyróżnić dwie grupy gospodarstw:

- gospodarstwa (rodziny rolnicze), dla których dochody z produkcji rolniczej stanowią ponad 50% dochodów, ale dochody spoza gospodarstwa stanowią istotną pozycję w dochodach rodziny,
- rodziny rolnicze, dla których głównym źródłem dochodów są dochody spoza gospodarstwa, a dochody z gospodarstwa stanowią dodatkowe źródło dochodów.

Możliwość pozyskania dodatkowych dochodów przez rodziny rolnicze będzie jednym z ważnych czynników decydujących o tempie oczekiwanych zmian w rolnictwie.

Zachodzi zatem pytanie - jakie wykształcenie będzie najbardziej właściwe dla przyszłych dwuzawodowych mieszkańców wsi? I w tym przypadku wydaje się, że posiadanie innego aniżeli rolnicze wykształcenia zdobytego "w szkole" może być warunkiem znalezienia dodatkowej pracy poza rolnictwem.

Drugie związane z tym pytanie dotyczy miejsca, czy sposobu zdobywania wiedzy rolniczej przez dwuzawodowców.

Wydaje się, że będą tu potrzebne różne formy kształcenia dorosłych w szkołach rolniczych. Będzie to również pole współpracy szkół rolniczych i ośrodków doradztwa rolniczego.

Współpraca szkół rolniczych i Ośrodków Doradztwa Rolniczego.

Żyjemy w czasach, w których nieustannie istnieje potrzeba uzupełniania i pogłębiania wiedzy i umiejętności w różnych dziedzinach życia gospodarczego i społecznego. Wiedza i umiejętności zdobyte w szkołach rolniczych również podlegają starzeniu i powinny być aktualizowane i pogłębiane w miarę rozwoju wiedzy rolniczej, postępu w technologiach produkcji rolniczej, wprowadzania nowych środków produkcji czy bardziej efektywnych rozwiązań organizacyjnych. W praktyce utrwalił się podział, zgodnie z którym szkoły rolnicze zajmują się głównie lub wyłącznie kształceniem, a ośrodki doradztwa rolniczego realizują

zadania doradcze odpowiadające aktualnym potrzebom rolników, w tym również zadania oświatowe dla rolników i mieszkańców wsi. Istniejąca współpraca nie wyczerpuje wszystkich możliwości wspólnego działania na rzecz rolników i mieszkańców wsi.

W ostatnich latach, w rankingu potrzeb i oczekiwań rolników w stosunku do doradztwa rolniczego, informacje gospodarcze zajmują jedno z czołowych miejsc. Stąd tak intensywny rozwój działalności informacyjnej dla potrzeb rolników, takiej jak:

- wydawanie periodycznych czasopism rolniczych,
- wydawanie tematycznych materiałów informacyjno-szkoleniowych,
- stałe audycje w lokalnych rozgłośniach radiowych,
- przekazywanie rolniczych informacji rynkowych w lokalnej prasie,
- organizacja wystaw i kiermaszy.

Szkoły rolnicze i doradztwo rolnicze powinny mieć jednakowo dobry dostęp do aktualnych informacji użytecznych w rolnictwie, korzystać z tych samych informacji i uczyć uczniów - przyszłych właścicieli gospodarstw rolnych - korzystania z informacji.

Biuletyny, broszury, ulotki, materiały informacyjno-szkoleniowe powinny być równo dostępne dla szkół (nie tylko nauczycieli szkół, ale także uczniów), jak i ODR. Nauczyciele szkół rolniczych mogą włączyć się w przygotowywanie treści materiałów szkoleniowych wydawanych przez ośrodki. Szkoły mogą być miejscem kolportowania/sprzedaży wydawnictw periodycznych czy tematycznych materiałów informacyjno-szkoleniowych wydawanych dzisiaj przez ośrodki, a w przyszłości być może wspólnie przez Ośrodek Doradztwa Rolniczego i szkoły rolnicze na terenie województwa.

Bardzo ważną rolę we wdrażaniu i upowszechnianiu nowych rozwiązań w praktyce rolniczej odgrywają pokazy, demonstracje. Nic tak dobrze nie przekonuje, jak możliwość zobaczenia w jaki sposób sprawdzają się wszelkie innowacje techniczne, technologiczne, organizacyjne w naturalnych lub zbliżonych do naturalnych warunkach ich działania. Jest to bardzo dobry obszar bezpośredniej współpracy doradztwa i szkół rolniczych. Tylko 18 ODR-ów posiada własne użytki rolne, na których może prowadzić demonstracje polowe. Żaden nie posiada własnej produkcji zwierzęcej (nie licząc pasiek pszczelich). Wiele natomiast szkół rolniczych posiada gospodarstwa szkolne, w tym gospodarstwa prowadzące produkcję zwierzęcą. Współpraca w tym zakresie powinna być wręcz obowiązkowa. Demonstracje polowe mogą być także z powodzeniem prowadzone w gospodarstwach uczniów szkół rolniczych - zwłaszcza ostatnich klas. Do tego typu działań włączają się jak sądzę chętnie instytuty branżowe resortu rolnictwa, dilerzy środków produkcji (środków ochrony roślin, nawozów, pasz a w przyszłości może także producenci materiału hodowlanego czy maszyn rolniczych).

Pokazy, demonstracje, Dni Otwartych Drzwi mogą/powinny być wspólnym dziełem Ośrodka Doradztwa Rolniczego i szkół rolniczych.

Dzięki takim wspólnym przedsięwzięciom szkoły rolnicze i doradztwo rolnicze mogłyby w sposób bardziej pełny zaistnieć we własnym środowisku. Rolnicy, zwłaszcza będący na etapie podejmowania decyzji inwestycyjnych, mogliby znaleźć interesujące ich rozwiązania w gospodarstwie szkolnym na terenie województwa. Inną - trudną do przecenienia - korzyścią byłoby zapoznanie uczniów szkół rolniczych, przyszłych właścicieli gospodarstw, z nowoczesnymi rozwiązaniami w zakresie produkcji rolniczej.

Największe możliwości współpracy szkół rolniczych i ośrodków doradztwa rolniczego istnieją w zakresie uzupełniania i podnoszenia kwalifikacji zawodowych rolników i mieszkańców wsi. W kraju funkcjonuje ponad 330 zespołów szkół rolniczych, nie licząc samodzielnych techników rolniczych i zasadniczych szkół rolniczych. Jest ich zatem więcej aniżeli rejonów doradczych w ośrodkach doradztwa rolniczego. Dysponują kadrą nauczycieli, bazą dydaktyczną, pomocami dydaktycznymi, które mogą być w szerszym aniżeli dotychczas zakresie zaangażowane do szkoleń rolników i mieszkańców wsi, uzupełniania i podnoszenia kwalifikacji zawodowych, jak również, wszędzie tam gdzie to możliwe i potrzebne, zdobywania dodatkowych kwalifikacji zawodowych przez mieszkańców wsi.

W związku ze zmniejszającą się liczbą uczniów szkół rolniczych, szkoły mogą i powinny zaangażować się w doskonalenie zawodowe oraz doszkąłcanie rolników i mieszkańców wsi.

Generalnie należałoby przyjąć zasadę:

„właściwymi instytucjami do kształcenia i doszkąłcania zawodowego rolników są szkoły rolnicze, a ośrodki doradztwa rolniczego organizują i realizują różne formy doskonalenia zawodowego”.

Włączenie szkół w podnoszenie kwalifikacji zawodowych mieszkańców wsi ma również aspekt pozamerytoryczny. Wiele szkół cieszy się w swoim środowisku dużym autorytetem. Działalność szkoleniowa organizowana z udziałem szkoły, w murach szkoły, może być dodatkowym elementem przyciągającym rolników i mieszkańców wsi do uczestnictwa.

Przyszłe Centra Praktycznej Nauki Zawodu, dobrze wyposażone w nowoczesny sprzęt rolniczy, powinny być również dostępne dla rolników i doradców ODR jako miejsce praktycznego szkolenia w zakresie posługiwania się nowoczesnym sprzętem rolniczym.

Wzorem innych państw Europy Zachodniej należałoby dążyć do ściślejszej współpracy ODR i szkół rolniczych w bezpośredniej pracy doradczej z rolnikami, poprzez zatrudnianie nauczycieli przedmiotów zawodowych szkół rolniczych w doradztwie i odwrotnie angażowanie doradców jako nauczycieli wybranych przedmiotów w szkołach rolniczych. Takie rozwiązanie umożliwiłoby nauczy-

cielom szkół rolniczych bezpośredni kontakt z praktyką rolniczą i miało korzystny wpływ na realizację programu kształcenia w szkołach.

Aktualnie jednym z trudniejszych problemów do rozwiązania w szkołach rolniczych jest *praktyczna nauka zawodu*. Proponowane Centra Praktycznej Nauki Zawodu, których utworzenie planowane jest na bazie wybranych szkół rolniczych w poszczególnych makroregionach nie rozwiążą tego problemu w sposób zadowalający. Pozostają praktyki w gospodarstwach rolników. Zarówno rolnicy, jak ich gospodarstwa powinny jednak spełniać warunki do ich prowadzenia. Szkoły wspólnie z ośrodkami doradztwa rolniczego mają znacznie większe szanse na rozwiązanie tego problemu. Przykładem wspólnych działań w tym zakresie jest województwo poznańskie, w którym szkoły rolnicze i *Ośrodek Doradztwa Rolniczego* wspólnie z administracją państwową dokonały wyboru tzw. gospodarstw licencjonowanych, w których realizowane będą praktyki uczniów szkół rolniczych i studentów. Wśród gospodarstw licencjonowanych znalazły się zarówno gospodarstwa indywidualne, jak i gospodarstwa Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa.

W wielu województwach oprócz szkół o typowo rolniczych kierunkach kształcenia są szkoły kształcące w zakresie różnych kierunków przetwórstwa produktów rolnych, technika/licea rachunkowości rolnej, szkoły gastronomiczne, szkoły kształcące w zakresie obsługi rolnictwa, agrobiznesu, itp. W przyszłości tych kierunków kształcenia będzie prawdopodobnie więcej. Szkoły te są bardziej od innych przygotowane do pomocy mieszkańcom wsi w *rozwoju różnych form przedsiębiorczości*. Z badań przeprowadzonych przez K. Tabora wynika, że oczekiwania rolników w zakresie przedsiębiorczości wobec doradztwa rolniczego w dużym stopniu dotyczą szkoleń, porad, dostępu do fachowej literatury. W realizację tych oczekiwań mogą z powodzeniem włączyć się przygotowane do tego szkoły rolnicze dysponujące kadram wykładowców, pracownikami do zajęć praktycznych i innym niezbędnym sprzętem dydaktycznym. Wielu mieszkańców wsi, którzy nie posiadają stałej pracy lub dysponują nadmiarem zasobów pracy nie podejmuje samodzielnej działalności gospodarczej z powodu braku podstawowej wiedzy z zakresu formalno-prawnych podstaw jej prowadzenia. Brak wiedzy jest jednym z czynników hamujących rozwój przedsiębiorczości na wsi. Zorganizowanie doksztalcenia w formach dostępnych dla mieszkańców wsi spotyka się z dużym zainteresowaniem z ich strony.

Formy pomocy oczekiwane przez rolników

L.p.	Województwo	Liczba badanych rolników	Formy pomocy					
			Szkolenia kursy	Porady indyw.	Wycieczki	Literat. fachowa	Targi roln.	Wystawy specjalis.
1.	Białystok	56	8	23	16	15	25	14
2.	Bielsko Biała	32	7	19	8	7	20	15
3.	Jelenia Góra	22	15	5	13	16	14	10

L.p.	Województwo	Liczba bada- nych rolników	Formy pomocy					
			Szkolenia kursy	Porady indyw.	Wycie- czki	Literat. fachowa	Targi roln.	Wystawy specjalis.
4.	Konin	32	11	17	11	20	12	14
5.	Lublin	23	4	3	5	7	13	7
6.	Łomża	52	23	18	5	6	12	16
7.	Płock	64	16	19	12	20	10	12
8.	Siedlce	67	17	31	23	35	20	19
9.	Sieradz	80	71	74	57	74	77	72
10.	Skierniewice	52	21	26	11	13	18	18
11.	Zielona Góra	20	19	9	8	1	8	6
Razem 11 województw		500	212	244	169	214	229	203
Opinie rolników w %		100	42,4	48,8	33,8	42,8	45,8	40,6

Źródło: K. Tabor: Kierunki doskonalenia systemu doradztwa rolniczego w zakresie pozarolniczej przedsiębiorczości rolników; materiały z konferencji naukowej SGGW, grudzień 1995.

Przedstawione dotychczas kierunki współpracy dotyczą możliwości/potrzeby współpracy szkół rolniczych i ośrodków doradztwa rolniczego na szczeblu wojewódzkim czy regionalnym z myślą o rolnikach, uczniach szkół rolniczych i mieszkańcach wsi. Na szczeblu krajowym współpraca ta powinna być wspierana przez wspólne działania Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie oraz Centrum Doskonalenia Nauczycieli Szkół Rolniczych. Przedmiotem współpracy mogą być wspólnie organizowane formy doskonalenia zawodowego oraz wspólne wydawanie materiałów szkoleniowych dla nauczycieli szkół rolniczych i kadry doradczej ośrodków doradztwa rolniczego. Wielu doradców a zwłaszcza specjalistów d.s. szkoleń w ODR zainteresowanych jest pogłębianiem swojej wiedzy i umiejętności w zakresie stosowania aktywnych metod nauczania w doskonaleniu dorosłych.

Nauczyciele przedmiotów zawodowych w szkołach rolniczych zainteresowani będą zapewne udziałem w szkoleniach organizowanych dla kadry doradczej przez jednostki badawczo-rozwojowe resortu rolnictwa i uczelnie rolnicze.